

**ФЕНОМЕН ТРАНСФОРМАЦИИ СИМВОЛОВ РУССКОЙ КУЛЬТУРЫ В МУЗЫКАЛЬНЫХ ОБРАЗАХ
ДЖОНА КРЭНКО (В СВЕТЕ КОНЦЕПЦИИ ПАРАДИГМАЛЬНЫХ ОБРАЗОВ И СИМВОЛОВ ЭПОХ,
ЦИВИЛИЗАЦИЙ И НАРОДОВ)**

Чернякова, надругавшегося над драгоценным наследием российской культуры – операми «Евгений Онегин» и «Руслан и Людмила». Балету Джона Крэнко «Евгений Онегин» в этом отношении даже повезло. На сцене Большого театра балет Джона Крэнко «Евгений Онегин» остался классикой, не испорченной хулиганством. Но, по мнению многих любителей русской культуры, балет Джона Крэнко «Евгений Онегин» в принципе мог бы стать реабилитацией театра, бросившегося утолять низменные вкусы новой элиты общества. Поскольку в глазах многих, не относящихся к олигархической элите общества, для которых А.С. Пушкин продолжает оставаться святыней, постановка балета Джона Крэнко «Евгений Онегин» оправданием театру не стала: «Да, выразительно. Да, красиво. Но при чём здесь Пушкин?» [5, с. 8]. Пушкин здесь не при чём. От него, правда, остался популярный в мировой культуре бренд. Но в остальном – он и вся русская культура не при чём.

Выводы:

1. Образы романа А.С. Пушкина «Евгений Онегин» стали в балете Джона Крэнко «Евгений Онегин» символами иной культуры, пусть и общечеловеческой (хотя это и не общечеловеческая, а выдаваемая за таковую культура определённой цивилизации), но культуры иной, культуры не русской.
2. Балет Джона Крэнко «Евгений Онегин», по сравнению с романом А.С. Пушкина «Евгений Онегин», и даже по сравнению с оперой П.И. Чайковского «Евгений Онегин», – другое произведение. «Роман мой, опера твоя», – говорил автор романа «Тихий Дон» М.А. Шолохов автору оперы «Тихий Дон» И.И. Дзержинскому. И М.А. Шолохов был прав. А то, что верно в рамках одной национальной культуры, ещё более верно в контексте взаимодействия разных национальных культур.

Источники и литература:

1. Чайковский Пётр Ильич (1840–93) // Музыкальный энциклопедический словарь / Гл. ред. Г. В. Келдыш. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 672 с. – С. 618–619.
2. Маликов Е. В. Миф и танец. Опыт занимательной герменевтики: научная монография / Е. В. Маликов. – Под ред. М. С. Кухта. – М.: «Канон+»; РООИ «Реабилитация», 2012. – 304 с.
3. Балет // Музыкальный энциклопедический словарь / Гл. ред. Г. В. Келдыш. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 672 с. – С. 51.
4. Никифоров А. С. Эмоции в нашей жизни / А. С. Никифоров. – Изд. 2-е. – М.: «Советская Россия», 1978. – 272 с.
5. Ягункова Лариса. При чём здесь Пушкин? / Лариса Ягункова. // «Правда». – 2013. – № 85 (30003). – 9–12 августа. – С. 8.
6. Масаев Михайло. Український голос португальської гітари // Кримська світлиця. – 2012. – № 25 (1702). – 22 червня. – С. 14.
7. Масаев М. В. «По долинам и по взгорьям». Философско–исторические и юридические аспекты бытия одного музыкального образа в различных символах различных эпох, стран и народов / М. В. Масаев // Грані. – 2013. – № 3 (95). – С. 25–27.
8. Масаев М. В. Філософсько–історичні та юридичні аспекти буття одного музикального образу у різних символах різних епох, країн та народів на прикладі пісні «По долинам и по взгорьям» / М. В. Масаев // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Вип. 70 (№ 3). – 908 с. – С. 591–596.
9. Масаев Михаил. Сена и Рейн, Студенец и Славянка / Михаил Масаев // Тамбовская жизнь. – 2013. – № 109 (26098). – 6 августа. – С. 3.

Наконечна О.В.

УДК 130.2:903.2:001.5

**СПЕЦИФІКА МЕТАТЕОРЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ
МАТЕРІАЛЬНИХ АРТЕФАКТІВ КУЛЬТУРИ НА РІЗНИХ НАУКОВИХ РІВНЯХ**

Анотація. У даній статті обґрунтовано специфічні особливості метатеоретичного підходу до дослідження матеріальних артефактів культури. Проаналізована специфіка двох полярних типів людського мислення – і техногенного міфологічного. Сформульовані основні постулати метатеоретичного підходу в культурологічному дослідженні. Уточнено суб'єктно–об'єктні відносини у сфері дослідження матеріальних артефактів як феноменів культури. Визначено різні наукові рівні дослідження означеного предмета.

Ключові слова: артефакт, культура, метатеорія, метафізичний рівень.

Аннотация. В данной статье обоснованы специфические особенности метатеоретического подхода к исследованию материальных артефактов культуры. Проанализирована специфика двух полярных типов человеческого мышления – техногенного и мифологического. Сформулированы основные постулаты метатеоретического подхода в культурологическом исследовании. Уточнены субъектно–объектные отношения в сфере исследования материальных артефактов как феноменов культуры. Определены различные научные уровни исследования обозначенного предмета.

Ключевые слова: артефакт, культура, метатеория, метафизический уровень.

Summary. In this article considers specific features metatheoretical approach to the study of material culture artifacts. Two polar types of human thought – is man-made and mythological – are specifics. Their comparative analysis is conducted to determine the role and place of each type in the modern epistemological paradigm.

The metatheory as a methodological approach is specified. The basic postulates metatheoretical approach in the study of material culture artifacts are formulated.

Subject-object relations in the sphere of research material artifacts as cultural phenomena are enunciated. Several «levels of uniqueness» of the subject, arising at metatheoretical approach to research are identified.

Defined the different research levels of study indicated subject: metaphysical level allows you to explore artifacts from the position of philosophy, cultural – as facts social and cultural reality, applied at the level of their practical application.

It is proved that in modern science, the cultural level of the research artifacts mastered enough.

Keywords: artifact, culture, metatheory, metaphysical level.

Постановка проблеми. Матеріальні носії культури, тобто матеріальні артефакти як феномени культури досі не знайшли належного теоретичного освітлення у відповідній науковій літературі. Отже, однією з дуже важливих проблем сучасної культурології ми вважаємо створення теорії матеріальних культурних проявів – матеріальних артефактів культури. Для цього нам здається доцільним застосування метатеоретичного підходу, можливого на різних наукових рівнях. Обґрунтування такого підходу є першим кроком до вирішення поставленої задачі.

Поставлена проблема співвідноситься з планом науково-дослідної роботи кафедри культурології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, затвердженого Міністерством освіти і науки України, а також узгоджується з темою кафедри культурології ОНУ імені І.І. Мечникова "Дослідження філософсько-методологічних, культурологічних та теоретико-системних аспектів знання та пізнання" (№ держреєстрації 011U005724, наказ ОНУ імені І.І. Мечникова № 1268 –18 від 13.05.11).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія артефакту як матеріального прояву культури досить рідко виділялася в спеціальних дослідженнях, особливо у філософських, мистецтвознавчих та культурологічних, причому дуже мала кількість з них може бути розглянута в якості теоретичного обґрунтування.

В більшості довідкової літератури термін «культурний артефакт» пояснюється з апеляцією до дисертаційного дослідження А. Красноглазова «Функціонування артефакту в культурно-семантичному просторі» [1], проте автор не відокремлює матеріальні артефакти, обираючи в якості об'єкту дослідження «художній образ в контексті культурно-семантичного поля літератури» [1,с.4]. Дисертаційне дослідження Ю. Яковенка «Проблема артефакту в соціології» [2] за предметним полем є не досить близьким до культурології.

Питанню метатеорії як засобу теоретичного обґрунтування феноменів філософії та культури в гуманітарній галузі присвячене дослідження російських вчених М. Мамардашвілі та О. П'ятигорського «Символ та свідомість: метафізичні міркування про свідомість, символіку та мову» [3]. Також в якості ґрунтовних досліджень з цього питання можна назвати дисертаційне дослідження у галузі соціальної філософії та філософії історії І. Смалє «Метатеорія свідомості: аксіологічний аспект» [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвиток сучасної наукової творчості обумовлений зростаючою потребою у якісному, адекватному пізнанні соціокультурної дійсності. Для цього особливо важливим є застосування потужного інструментарію сучасної методології, міждисциплінарних зв'язків, новітніх наукових підходів.

Застосування метатеорії в якості дослідницького підходу тільки завойовує своє місце в гуманітарній царині знань, причому починається цей шлях, як практично в усіх науках, з філософії. Тому ми вважаємо вкрай важливим та актуальним впровадження такого підходу і в культурологію, зокрема, обґрунтувавши його застосування для дослідження матеріальних артефактів культури, адже більш-менш загальної культурологічної теорії артефактів, особливо в національному контексті, на сьогодні не існує.

Постановка завдання. *Мета* даної статті: обґрунтування метатеоретичного підходу до дослідження матеріальних артефактів культури на різних наукових рівнях.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних *завдань*:

- з'ясувати специфіку техногенного та міфологічного типу мислення;
- пояснити необхідність нових методологічних підходів в ситуації глобальних соціокультурних змін;
- сформулювати основні вихідні положення майбутньої метатеорії матеріальних артефактів культури;
- уточнити суб'єктно-об'єктні відношення в рамках метатеорії матеріальних артефактів культури;
- обґрунтувати ракурс та спосіб дослідження виділеного кола об'єктів.

Виклад основного матеріалу. Адекватна сучасній стадії соціального розвитку нова епістемологічна парадигма потребує ясного усвідомлення різниці між техногенним та міфологічним типами мислення. Під міфологічним типом мислення ми розуміємо «образно-символічне сприйняття світу, злиття реальності сприйняття і уяви, такої, що є раціонально пізнаною та інтуїтивно передбаченою» [5]. Якщо порівняти ці два типи мислення, то побачимо: якщо в сфері інтересів техногенного типу мислення лежить, наприклад, особисте або колективне благополуччя, то, відповідно, в сфері інтересів міфологічного – удосконалення способу життя; галузь творчості характеризується, відповідно, технологіями та символічним опануванням світу; нарешті, способи досягнення істинності – раціоналізмом, доведеністю та, навпаки, інтуїтивізмом, вірою. Слід зазначити, що жоден з тих типів мислення не входить до протиріччя з науковістю: за традицією епістемології, технологічний тип мислення зазвичай застосовується для наук «сильної версії», а

міфологічний – до «слабкої». Проте, в сучасній епістемологічній парадигмі межа між ними стала вельми умовною.

Природно, це полярні типи культури, і, відповідно, людського мислення, проте на цій шкалі тип мислення автора даної статті ближче до міфологічного, ніж до техногенного. Автор не заперечує, навпаки, наголошує на дотриманні вимог логіки, доведеності, наукової аргументації, проте чітко усвідомлює необхідність органічного сполучення їх з інтуїтивністю, почуттями, споглядальністю, в певній мірі – вірою.

Беручи до уваги все більший зсув епістемологічної парадигми в бік міфологічного типу мислення, що характерно для культурної ситуації постмодерну, з новою гостротою постає питання про методологію культурних досліджень. В сучасних гуманітарних наукових дослідженнях вже недостатньо обрати і обґрунтувати відповідну методологію, дотримуючись її меж в процесі дослідження.

Особливо актуальним це вбачається нам в світі розгляду системи матеріальних артефактів культури, яка розглядається як комплекс унікальних феноменів. Це обумовлено одразу кількома «рівнями унікальності»: по–перше, неповторністю кожної особистості – суб'єкта (як творця відповідного артефакту, так і його дослідника), а по–друге, увімкненістю суб'єкта до відповідного соціокультурного середовища, і відповідно, неможливістю зовнішньої рефлексії. В рамках традиційної предметної методології культурологічний аналіз матеріальних артефактів культури зведеться до вивчення «матеріальних культурних цінностей» в смислі предметів споживання для задоволення культурних потреб людини. Проте, з позицій сучасної культурологічної науки очевидно, що будь–яка річ (артефакт) є не тільки фактом культури, а й її інструментом, оскільки дає можливість рефлексії з приводу контексту, в який цей артефакт увімкнений. А це значить, що даний артефакт в певному смислі може бути критерієм перегляду і перетворення теперішнього буття, що вже є цілковито культурним процесом.

Як відмічалось вище, все більша кількість методологій неупинно зменшує свою ефективність в галузі культурології через ситуацію глобальних соціокультурних змін. Невідомі раніше культурні ситуації (такі, як, наприклад, проблеми віртуальної реальності, штучного інтелекту тощо) ставлять під сумнів звичні способи та результати дослідження майже всіх культурних феноменів, в тому числі і матеріальних артефактів культури. Цей процес, обумовлений стихійністю людського самоперетворення, не може бути запланованим та прогнозованим, а тому культурний саморозвиток є ірраціональною величиною, з приводу якої неможна рефлексувати постфактум.

Щоб вивчати будь–який предмет, дослідник має вийти за його межі: «дослідник руху потребує зупинки руху, дослідження часу виводить до вічності, дослідження культури передбачає частковий вихід суб'єкта культури за її межі» [5, с.145]. Зрозуміло, що це неможливо в реальному світі, спроби такої «рефлексії» можуть призвести тільки до виникнення певних містичних уявлень на зразок «теорії дару» [6, с.33] в міфології (за більшістю міфів, вищі істоти «подарували» людству вогонь, зразки знарядь праці, певні вміння, щоб надати цивілізації можливість розвиватися) або платонівського «світу ідей» («ключність», «чарність», уособлена в безлічі ключів та чарок).

Так, дослідник, що вивчає матеріальні артефакти як культурний феномен, а не як конкретні речі, матиме справу не з реальним, а з «уможливленим» світом, щодо якого, на відміну від реального, він може перебувати у стані відсторонення, а значить, і здійснювати пізнання.

Суперечливість різних методологій, а також складності в суб'єктно–об'єктних відношеннях відповідно до дослідження матеріальних артефактів культури передбачає необхідність застосування метарівня дослідження, який би об'єднав і зняв протиріччя різних методологічних підходів.

Префікс «мета...» (meta) у перекладі з грецької означає проміжне становище, рух у просторі або часі, зміну, перетворення, переміщення, звільнення від чогось [7]. Концепція метатеорії виникла в середовищі точних наук з метою визначення їх спільності і формалізації за допомогою універсальної штучної мови (обчислення). В царину культурології концепція метатеорії була вперше залучена в рамках філософії культури при дослідженні процесів пізнання російськими вченими М. Мамардашвілі та О. П'ятигорським [3]. Досліджуючи людську свідомість як компонент культури, вони мусили констатувати неможливість залучення до суджень сторонніх змістів (і справді, неможливо вивчати свідомість чимось, чого в свідомості нема). Це справедливо і для дослідження матеріальних артефактів культури: неможливо вивчати феномен культури засобами, яких в культурі не існує.

В рамки цієї проблемної зони вкладається і доведена вище суперечливість суб'єктно–об'єктної опозиції матеріальних артефактів культури і питання необхідності мінімізації культурної залежності, що накладає свій відбиток на будь–яку теорію.

Наявна епістемологічна кризова ситуація, розв'язання якої передбачає відповідь на запитання: «Чи входить межа свідомості в процес пізнання?» Спробуємо екстраполювати відповідь, яку дали на це запитання М. Мамардашвілі та О. П'ятигорський, обґрунтовуючи «метатеорію свідомості» [3, с.96], на дослідження феноменів культури, в тому числі і матеріальних артефактів.

В такий спосіб будуть сформульовані основні вихідні положення майбутньої метатеорії матеріальних артефактів культури.

1. Культурний артефакт неможливо досліджувати як об'єкт, оскільки дослідник апіорі перебуває в межах певного культурного контексту. Артефакт може бути лише «квазіоб'єктом», тобто об'єктом лише в припущенні дослідника, що і характеризує сутність метаоб'єктування.
2. Внутрішня позиція дослідника стосовно фактів культури дозволяє інтерпретувати їх виключно в межах сучасного культурного досвіду людства.

3. Метатеоретичне розуміння матеріальних артефактів культури не обмежується приписуванням артефакту термінологічного значення, матеріальний артефакт в культурі проявляє себе як феномен.
4. Матеріальний артефакт культури як носій культурного досвіду виявляє себе лише через уявлення про нього. Разом з тим, уявлення про артефакт нівелює умови його емпіричного існування, яке провокує «похибка» змін уявлень про культурні факти.
5. Метатеорія матеріальних артефактів культури не є новим знанням про культуру, а відображенням умов здійснення культури в людській свідомості.
6. Функціональність культури зумовлена безперервністю культурного досвіду, який уособлюється в людині як абсолютному суб'єкті культури.

Рівень метатеоретичного пізнання якнайкраще репрезентує органічне поєднання вищезгаданих техногенного та міфологічного типів мислення. З одного боку, для метатеорії характерні всі ознаки теоретичного узагальнення, що співвідноситься з науковою обґрунтованістю отриманих результатів; а з іншого боку, дозволяє охопити не тільки унікальні прояви культури, а весь контекст їх відносин, позбавившись однозначності. Метатеорія не розмежує методологій різних типів пізнання, дозволяючи визнати міфологічну реальність людських уявлень про культуру, в рамках якої тільки і можна оперувати її феноменами. Уявлення людини про культуру теж, в свою чергу, належать до культури, тому можна сказати, що знання, отримані в результаті такого узагальнення, носитимуть міфологічний характер, тобто належатимуть до іншого, уявного, але не менш реального, смислового світу.

Проте, слід брати до уваги, що суб'єкт цієї реальності не ототожнюється з предметом його дослідника. Наприклад, розглянемо таку культурну ситуацію: і скіфи, і трипільці застосовували як землеробські знаряддя праці, так і зброю. Це є визнаним фактом культурної реальності. Проте, трипільці визнані землеробською культурою, а скіфи – завойовницькою. Це відбувається на підставі того, які артефакти вважаються «фоном», а які – «малюнком» для даної культурної форми. Дійсно, відомо, що існували окремі скіфські племена, які взагалі не займалися землеробством, так само як і трипільські, які не вміли захищати свої поля, віддаючи цю прерогативу військовим наймачам, і ці культурні факти не принципово впливали на специфіку відповідної культурної форми. Отже, «військові» артефакти у трипільців і, відповідно, «землеробські» артефакти у скіфів набудуть іншого ціннісного статусу, залежного від дослідника – «митця», що довільно обирає «фон» і «малюнок».

Будь-яке предметне знання щодо матеріальних артефактів минулого чи майбутнього виступає лише як «уможливлене», а в теперішньому ця «прірва» заповнена абсолютно довільним цілепокладанням. Так, наприклад, матеріальний артефакт «каблучка» може бути ознакою статусу людини (наприклад, багатство), соціального стану (наприклад, людина одружена чи заручена), належності до певної спільноти (наприклад, каблучки священиків), а може набути і зовсім непередбачуваних функцій (наприклад, умовний знак, елемент декору, предмет експозиції, навіть дитяча іграшка тощо). Отже, «ніщо не спроможне передбачити поведінку тих чи інших «культурних цінностей», якщо їх помістити в незвичайні умови [5, с.150]. Справа в тому, що таких умов не просто багато, а навіть самі підстави цілепокладання непередбачені, позбавлені причинно-наслідкових зв'язків.

Вищевикладене є ще одною причиною на користь використання для наукового упорядкування матеріальних артефактів культури саме рівня метатеорії.

На метатеоретичному рівні в постаті суб'єкта дослідження, яка не є предметно визначеною, уособлено одразу декілька суб'єктів:

- спостерігач культури (зовнішня, відсторонена позиція);
- культурний «діяч» (вбудовування в культурний контекст і дія в ньому);
- дослідник наслідків культурної дії (позиція «постфактум»).

Таким чином, культурний суб'єкт, перебуваючи в процесі культурної дії (до неї, в ній і під час неї), позбавлений предметних меж, а отже, не може бути досліджений тільки методами діалектичної логіки. Це і обумовило метатеоретичний рівень дослідження. Рівень метатеорії дозволяє розглядати культуру не просто як сукупність матеріальних та духовних цінностей, а як умову та підставу саморозгортання в часі і просторі, що проявляється в різноманітних фактах культури, в тому числі і матеріальних артефактах; метатеоретичний рівень взагалі необхідний для визначення можливості культурного прогресу в сучасному світі.

З'ясувавши об'єм предмету дослідження, конкретизуємо рівень застосування до нього культурологічного підходу. Широко відомо, що один і той самий об'єкт може бути предметом дослідження різних галузей науки. Тому дуже важливим є обґрунтування ракурсу та способу пізнання виділеного кола об'єктів, адже невпинний прогрес надає можливості переглядати, уточнювати і відкривати нові аспекти досліджуваних явищ. Особливо це актуально в гуманітарних науках, зокрема культурології, де сучасні вимоги до якості наукового знання вимагають перегляду з нової точки зору основних положень багатьох її галузей. Це стосується і дослідження матеріальних артефактів культури.

За концепцією А. Флієра, яку поділяє багато науковців, в тому числі і автор, будь-яку науку за рівнем заглиблення у предмет, що вивчається, можна розділити на три ступені узагальнення знань про цей предмет.

Вищим, метафізичним рівнем, найзагальнішим за підходами до розв'язання пізнавальних завдань, традиційно вважається «філософія галузі пізнання або сфери діяльності» [8, 74]. В нашому випадку йдеться про філософію культури, в рамках якої формулюється сутність матеріальних культурних проявів та їх місце в системі світогляду ціннісних характеристик на найзагальнішому рівні. Проблеми культурних артефактів

**СПЕЦИФІКА МЕТАТЕОРЕТИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ АРТЕФАКТІВ
КУЛЬТУРИ НА РІЗНИХ НАУКОВИХ РІВНЯХ**

мають вирішуватися в таких галузях філософії культури, як дихотомія «духовне–матеріальне», «штучне–природне» та в діалогічній концепції «речі–властивості–відношення».

Натомість, найнижчий рівень, тобто найближчий до практичного застосування певної теорії, розв'язує прикладні наукові завдання, він більше звернений до опису феноменів, ніж до їх пояснення, причому не узагальнюючи, а в ракурсі їх конкретно–історичної унікальності. А. Флієр називає цей рівень «рівнем предметних узагальнень» [8, с.76]. Екстраполюючи цей ракурс на дослідження матеріальних артефактів культури, можна виділити такі науки, як археологія, етнологія, музеєзнавство і т.п. В кожній з цих галузей наук матеріальна річ вивчається на різних підставах, і відповідно, дає дослідникові різну інформацію.

І, нарешті, зона «теорій середнього рівня» [8, с.75] займає проміжок між метафізикою та емпірикою досліджуваних предметів. В рамках будь–якої гуманітарної науки можна виділити предметне поле досліджень, що стосуються вивчення механізмів організації ціннісно–нормативних людських проявів. В різних галузях життєдіяльності людства такі прояви навіть у буденній свідомості називаються «культурою» – наприклад, релігійною, економічною, художньою, професійною тощо. Саме цей рівень наукового узагальнення вважається специфічно «культурологічним», і застосування його є правомірним в будь–яких напрямках культурологічних досліджень (так, наприклад, може йтися, відповідно, про культурологічний аспект релігії, економіки, мистецтва, певної професійної галузі).

Підсумовуючи ці положення, можемо констатувати, що дослідження артефактів культури відбувається на трьох рівнях: метафізичному (філософському), який досліджує онтологію артефактів; культурологічному, що вивчає ціннісно–нормативні функції культурних проявів в різних галузях людської життєдіяльності; і прикладному, що висвітлює конкретно–історичну неповторність кожного артефакту матеріальної культури в рамках археології, етнології, музеєзнавства тощо. Цю ієрархічну послідовність можна представити у вигляді схеми (рис.1).

Як бачимо з поданої схеми, на першому і останньому рівні дослідження матеріальних артефактів сформульовано на рівні певних наук з точно виділеним предметом, обмеженим рівнем об'єктів, їх властивостей і відносин, що підлягають дослідженню, сформована (в різному ступені) методологічна база, і, нарешті, з'ясовані «проблемні» зони, тобто предметні області, що вимагають подальшого вивчення.

Щодо пізнання «середнього теоретичного рівня», який уособлює культурологічний підхід до досліджуваних феноменів, а саме розгляд механізмів виникнення, збереження, трансляції та динаміки ціннісно–смыслового аспекту матеріальних артефактів, то, як бачимо, в цій царині досліджень досі не існує не тільки спеціальної науки, а навіть розгорнутої теорії, певної узагальнюючої концепції. На сьогодні це знання залишається на рівні «підходу», обмежуючись втіленням (на третій ієрархічній «сходинці») досліджень конкретно–історичних артефактів.

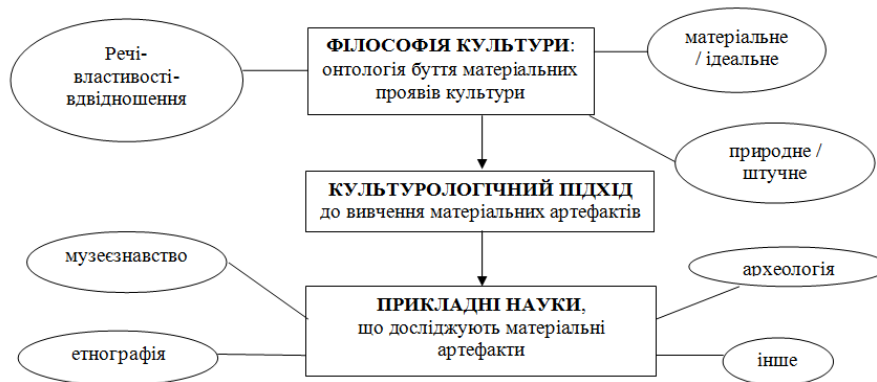

Рис.1. Рівні і галузі дослідження матеріальних культурних артефактів

Класичним є розуміння культури як «сукупності пам'яток культури» [9, с.11]. Але таке розуміння в сучасній науковій епістемі є занадто вузьким, адже людина існує у вимірі культури, оперуючи її кодами, що постійно змінюються. Отже, свідоме ставлення до цього виміру передбачає вихід за межі стереотипів та ustalених структур. Культурологія «надає теоретичну інтерпретацію та пояснює загальні причини виникнення будь–якого порядку в світі людини...», а також загальні закони, яким цей порядок підпорядкований» [9, с.11]. Таким чином, галузь дослідження матеріальних артефактів культури можна охарактеризувати як упорядкування матеріальних проявів культури на різних засадах та на різних рівнях існування.

Будь–яка наука має свою фактологічну базу, яку складають ті факти, тобто вихідні дані, ті конкретні відомості про реальність, які ця наука обробляє своїми методами і осмислює своїми теоріями. Засоби отримання інформації відокремлюються і систематизуються кожною наукою окремо. Звісно, та чи інша наука не обмежується одним їх видом, проте зазвичай якийсь один з них стає для неї основним. Якщо казати про отримання, збереження і трансляцію інформації в контексті культурології, то для цієї науки об'єкти, доступні безпосередній обробці (прояви культури, в тому числі і матеріальні артефакти) мають вторинний інтерес, адже для самої науки вони є лише посередниками, носіями, з яких можна вилучити відомості про культурну генезу людства.

Матеріальні артефакти як джерела культурної інформації докорінно відрізняються від інших джерел за способом, яким вона в них закодована, і, відповідно, за засобами її вивільнення. Так, образи культури, особливо письмові пам'ятки, довгий час вважалися єдиним можливим достовірним джерелом культурно-історичної інформації. К.Ясперс висловлювався про це досить категорично: «Історії не існувало до писемності» [10, с.13]. В письмових джерелах інформація зашифрована тим самим кодом, що і в мисленні людини – кодом мовлення, вона вже готова до переосмислення. Щодо матеріальних артефактів, тут справа інша: без попередньої обробки інформація, закарбована в них, непридатна до наукового використання. Таким чином, потрібне подвійне перекодування інформації, яка в них міститься: треба «прочитати» інформацію на «мові речей», перекласти природною мовою мислення, а потім – і «мовою культури», тобто встановити зв'язки і відношення, відновити цілісність явища, що досліджується. Такий «переклад» надто складніший, ніж переклад між природними мовами, адже матеріальні артефакти значно багатозначніші, ніж слова навіть в різних мовах, контекст, за яким можна було б встановити зміст, часто порушений, можливі відповідності встановлені досить довільно, а частіше взагалі не встановлені. Не підлягає сумніву, що кваліфікований переклад між мовами вимагає спеціальної підготовки, має свою теорію і методіку. Тим більше це необхідно для перекладу з «мови речей» «мовою культури», і для цього замало екстраполяції історичного, філософського, логічного та іншого знання на додаткову галузь. Необхідні нові знання, новий підхід в науці, інша теорія, можливо, навіть інша галузь науки – саме та, що залишилася невизначеною в ієрархічній системі наук за Флієром.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Окреслені принципи метатеоретичного підходу до дослідження матеріальних артефактів культури дозволять заповнити існуючу прогалину в зоні «теорій середнього рівня», застосувавши нові методологічні інструменти та підходи, в повній мірі використавши міждисциплінарні зв'язки в рамках сучасної епістемологічної парадигми.

Висновки із зазначених проблем

1. На відміну від техногенного (раціонального), міфологічний тип мислення характеризується образно-символічним сприйняттям світу, злиттям реальності сприйняття і уяви. Ці типи мислення розрізняються, насамперед, в сфері інтересів, в галузях творчості та в способах і критеріях досягнення істинності, втім, жоден з них не входить до протиріччя з науковістю. Для культурної ситуації постмодерну характерним є все більший зсув епістемологічної парадигми в бік міфологічного типу мислення.
2. Все більша кількість методологій неупинно зменшує свою ефективність в галузі культурології через ситуацію глобальних соціокультурних змін. Невідомі раніше культурні ситуації, які постійно виникають в нашій соціокультурній реальності, ставлять під сумнів звичні способи та результати дослідження майже всіх культурних феноменів. Цей процес, обумовлений стихійністю людського самоперетворення, не може бути запланованим та прогнозованим, а тому культурний саморозвиток є ірраціональною величиною, з приводу якої неможна рефлексувати постфактум. Це обумовлює постійний перегляд і уточнення основних положень стосовно будь-яких феноменів культури з використанням найсучаснішого методологічного інструментарію.
3. Культурний артефакт неможливо досліджувати як об'єкт, оскільки дослідник апріорі перебуває в межах певного культурного контексту. Артефакт може бути лише «квазіоб'єктом», що і характеризує сутність метаоб'єктування. Внутрішня позиція дослідника стосовно фактів культури дозволяє інтерпретувати їх виключно в межах сучасного культурного досвіду людства. Матеріальний артефакт культури як носій культурного досвіду виявляє себе лише через уявлення про нього. Разом з тим, уявлення про артефакт нівелює умови його емпіричного існування, яке провокує «похибка» змін уявлень про культурні факти. Метатеорія матеріальних артефактів культури не є новим знанням про культуру, а відображенням умов здійснення культури в людській свідомості.
4. Дослідження матеріальних артефактів культури, які розглядаються як комплекс унікальних феноменів, обумовлене одразу кількома «рівнями унікальності»: неповторністю кожної особистості – суб'єкта (як творця відповідного артефакту, так і його дослідника), увімкненістю суб'єкта до відповідного соціокультурного середовища, і відповідно, неможливістю зовнішньої рефлексії. На метатеоретичному рівні в постаті суб'єкта дослідження, яка не є предметно визначеною, уособлено одразу декілька суб'єктів: спостерігач культури (зовнішня, відсторонена позиція); культурний «діяч» (вбудовування в культурний контекст і дія в ньому); дослідник наслідків культурної дії (позиція «постфактум»). Таким чином, культурний суб'єкт, перебуваючи в процесі культурної дії, позбавлений предметних меж, а отже, не може бути досліджений тільки методами діалектичної логіки. Це і обумовило використання метатеоретичного підходу.
5. Культурологічний підхід до дослідження матеріальних артефактів культури, а саме розгляд механізмів виникнення, збереження, трансляції та динаміки ціннісно-сміслового аспекту матеріальних артефактів на сьогодні не забезпечений не тільки засобами спеціальної науки, а навіть розгорнутою теорією, певною узагальнюючою концепцією. Галузь дослідження матеріальних артефактів культури в царині культурології як науки можна охарактеризувати як упорядкування матеріальних проявів культури на різних засадах та на різних рівнях існування.

Джерела та література:

1. Красноглазов А. Б. Функционирование артефакта в культурно-семантическом пространстве : диссертация ... доктора философских наук: 17.00.08 / Красноглазов, Андрей Борисович. – Москва, 1995. – 290 с.

2. Яковенко Ю. И. Проблема артефакта в социологии (историко–теоретический анализ) : диссертация... доктора социологических наук: 22.00.01 / Яковенко, Юрий Иванович. – К., 1996. – 446с.
3. Мамардашвили М., Пятигорский А. Символ и сознание: метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке / М. Мамардашвили, А. Пятигорский. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 368 с.
4. Смаль І.І. Метатеорія свідомості: аксіологічний аспект: дисертація кандидата філософських наук: 09.00.03 / Смаль Ірина Ігорівна. – Одеса: Астропринт, 2007. – 212 с.
5. Багдасарьян Н. Культурология / Н.Багдасарьян. – М.: Высшая школа, 2004. – 709 с.
6. Blackwell C., Blackwell A. Mythology for dummies / Blackwell Christopher W., Blackwell Amy H. – NY: Wiley Publishing, 2002. – 366 p.
7. Інтернет–ресурс http://ukrsllov.com/slovnnyk_inshomovnyk_sliv/page/meta.11284/ Доступний:06.12.2013.
8. Флиер А. Современная культурология: объект, предмет, структура / А. Флиер. – М.: Знание, 1983. – 252 с.
9. Парахонський Б. Методологічні аспекти культурології / Б. Парахонський // Культурологія. – К.: Києво–Могиллянська академія, 2005. – С.5–47.
10. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. / Карл Ясперс. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.

Наумкіна О.С.

УДК 391:687.01]930.85(477)

ЕТНІЧНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ВЗІРЕЦЬ В ДИЗАЙНЕРСЬКИХ ПРАКТИКАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто процеси етнічної культури, що керують становленням української моди в світлі загальних тенденцій уніфікаційних процесів і реакцій на них, осмислено стратегії введення етнічного в моду та відмінності його розуміння дизайнерами, які звертаються в своїй творчості до етнічних мотивів. Розв'язання дизайнерами задачі по введенню етнічної теми в колекцію при аналізі контекстів демонструє інтенцію модельєра по відношенню до самої етнічності, показує її місце в світогляді, уявленні про систему культури.

Ключові слова: етнічність, етнічний культурний взірець, дизайн, культурний механізм, дизайнерська практика, уніфікація, мода

Аннотация. Рассмотрены процессы этнической культуры, которые руководят становлением украинской моды в свете общих тенденций унификационных процессов и реакций на них, осмыслены стратегии введения этнического в моду и различия его понимания дизайнерами, которые обращаются в своём творчестве к этническим мотивам. Решение дизайнерами задачи по введению этнической темы в коллекцию при анализе контекстов демонстрирует интенцию модельера по отношению к самой этничности, показывает её место в мировоззрении, представлении о системе культур.

Ключевые слова: этничность, этнический культурный образец, дизайн, культурный механизм, дизайнерская практика, унификация, мода.

Summary. In this article processes that manage becoming fashionable the modern Ukrainian ethnic culture in the light of general tendencies of unification processes and reactions on them are considered, strategies of introduction ethnic are intelligent in a fashion and differences of his understanding designers that apply in the work to ethnic reasons. Certainly, that it is mechanisms of authentication, that provide connection with consciousness, mechanisms of elitization and acquisition of fashionableness are processes that represent introduction and ways of distribution of ethnic constituent, also a mechanism of "contecstitulization" is a method of introduction of ethnic theme directly in the contexts of modern culture. It is analysed, that an ethnic constituent spreads a few ways – relatively continuous(in those places of Ukraine, where tradition was saved), through youth subcultural tastes(including as a reaction on an unitization), through a podium – with status of high fashion, in the culture of elites, as presentation Ukrainian(as an international sign of culture). Through presentation of the Ukrainian themes. Between Tradition and Ukrainian costume design using its elements is several layers indirect link between the traditional and the collection shows a complex multilayer system, "traditional Ukrainian costume – of the Ukrainian outfit (which includes ideas about how a Ukrainian and Ukrainian women archetype) – creative intention designer labels – the result of (designer clothes with elements of Ukrainian ethnic costumes). "

Keywords: ethnicity, ethnic, cultural pattern, design, cultural mehanizm, design practice, unification, fashion

Мета статті проаналізувати використання етнічних культурних взірців в українській культурі періоду незалежності на прикладі дизайну одягу.

Тема етнічності стосується багатьох сфер буденного, і особливо святкового життя сучасних українців. Етнічні культурні взірці репрезентують специфічні риси даної культури та виявляються в способі діяльності й у формі результатів цієї діяльності [3, с.120]. Найчастіше використовуються зовнішні елементи, наприклад, форма посуду, орнаментика, музичні форми тощо.

Одяг тут одна з найпоказовіших сфер, оскільки містить водночас орнамент і крій, отже два формальних показники. Носіння українського традиційного одягу (в першу чергу вишиванки) – обов'язкова частина свят для багатьох українців (більшою мірою на Західній Україні), це акцентування своєї національної і етнічної приналежності [7].

Зовсім інший культурний механізм демонструє інтерпретація національного костюму в дизайнерській обробці [1, с. 24–25]. Це можна порівняти із творчістю сучасних музикальних груп, що звертаються до